

Konflikter i Enare mellanrenskötselochskogsbruket

[Samer; Finland] Lavmarkernas tillstånd orsakar konflikter i Enare i Finland mellan renskötseln och skogsbruket.

I den här artikeln försöker jag komplettera den information, som massmedia gett av konflikten mellan skogsbruket och renskötseln i Enare kommun. Som svårast har konflikterna visat sig i omgivningen av Nelim by i östra Enare ungefär 10 kilometer från ryska gränsen. Av byns invånare är en tredjedel enaresamer, det vill säga skogssamer (den äldsta folkgruppen), en tredjedel finnar och senast har kommit en tredjedel skoltsamer efter andra världskriget från ryska sidan om nuvarande riksgränsen. Av renarna som betar i omgivande renbetesmarker ägs största delen av enaresamer. Finnarna och skoltsamerna har fått sina renar mestadels genom giftermål.

Områdets ursprungliga trädbestånd har bestått av betydligt över hundra år gamla, tjockgrenade tallar. Skogstypen har varit torr eller nästan torr mo. Landskapet har förändrats något, mer eller mindre, på grund av skogshyggen, men också i någon mån på grund av renskötseln, men vackra gamla skogsområden finns ännu. Officiellt äger finska staten de här markerna och renarna får alltså beta här. Men staten har också betalt subsidier, så att skogsarbetet utförs med motorsågar och inte med "skogarnas skördetröskor". De här arrangemangen har fungerat till 90 procent och gett arbetstillfällen åt många skogsarbetare.

Innan man börjar med hyggen,

bör också renskötselns intressen beaktas. Renskötseln ger arbete och utkomst kontinuerligt, och den har utgjort ett stöd också när skogsindustrin haft dåliga tider. Förändringar i vegetationen orsakar vanligen

Enare i Finland. Foto: Etnia, Finland

beklagliga följer på renskötseln. När skogar huggs ner, blir rester av grenar kvar, vilka först efter 20 år har ruttnat så mycket att renarna obehindrat kan röra sig och äta vad marken bjuder. Det finns människor som påstår att öppningar efter hyggen främjar marklavarnas växt, eftersom de får mera ljus. I praktiken fungerar det här inte på marklavarna, men på krustäteln (*deschampsia flexuosa*) som påminner om havre och hör till renens foder ganska långt fram mot vintern. Marklavarna trivs bäst i gläntor i skogen, men inte på kalhyggen. På kalhyggen växer snart trädplantor om området inte är allt-

för nära fjällvegetationen. Ungskogen måste i något skede gallras och då uppstår åter rester av trädgrenar och små trädstammar.

Laven viktig

Flaskhalsen i renskötseln är hur renarna klarar sig över vintern. Övriga växter, förutom lavarna som tar sin fukt och näring direkt från luften, torkar eller ruttnar under vintern. Renens matsmältning har utvecklats så, att den sommartid äter allehanda växter och på hösten dessutom svampar, men på vintern främst olika lavararter. Om man på vårvintern för till skogen hö och bredvid lav, prioriterar renen laven. Den är specialist på att utnyttja lav. Av laven är renskötselns existens och lönsamhet beroende. Det finns många åsikter i fråga om vikten av att på vintern ge tilläggfoder, till exempel hö eller kraftfoder. Men om renen skulle utfodras enbart med hö och kraftfoder, blir driftskostnaderna alltför höga och köttets kvalitet kanske inte lika perfekt. Problemet är alltså om det finns tillräckligt med lav. Vit renlav (*cladonia stellaris*, ljusgröna bollar) är begärligast för renen, men det finns ytterst lite kvar av den där renskötsel bedrivs.

I det klimat där Enare ligger, växer den vita renlaven högst två millimeter om året. Övriga markväxande lavararter finns det mer av, men de är korta. Detta beror på att markerna betats alltför mycket. Men där vanlig skägglav (*usnea filipendula*) och grå tågellav (*bryoria capellaris*), vilka ju hänga från trädgrenarna, har försvunnit, är det en följd av skogshyggen. Enligt senaste forskning växer också kort lav mer än vad

man tidigare ansett, men den största tillväxten sker på medelhög lav. Ur renskötselns synvinkel vore det bäst, om renarna skulle äta det, som laven växer under ett år. Kruståteln har liksom marklavarna betydelse som rensens foder ännu på höstvintern och risväxterna ännu senare på vintern som reservfoder. Den bästa skogen för renarna på vintern är sådan, där det finns rikligt med naturligt foder: marklav, skägglav, kruståtel och risväxter som reserv.

Skogsarbetargruppen

Skogsstyrelsen (kallas officiellt på finlandssvenska förststyrelsen) verksamhetsområde i Enare innefattar hela kommunen, som är Finlands till ytan största kommun. Skogsarbetargruppen består av 40 män. Största delen av dem är finnar, men 13-17 av dem är enaresamer. Två av dessa äger renar. Det finns släkten och familjer där det finns både renskötare och skogsarbetare. Dagligen är färden till arbetsplatsen och tillbaka 40-80 kilometer lång och åks med arbetsgivarens bil.

Emedan träden växer långsamt i Enare jordmån, och en del av markerna är obrukbara för skogsbruk, arbetar man nära lönsamhetens gräns. I allmänhet förstår man skogens betydelse som råvara för industrin och där av beroende arbetstillfällen och inkomster. Men man borde med lika stort allvar inse renskötselns betydelse för sysselsättningen och utkomsten med alla dess biverkningar. Till exempel för turismen har den synnerligen stor betydelse. Man borde utöka forskningen om förhållandet mellan renskötselns och turismens samexistens. Där finns både positiva och negativa synpunkter.

I bakgrunden för konflikterna i Enare finns frågan om vilket värde man ska ge åt grå tagellav och skägglav, vilka hänger ner från trädgrenarna. I renskötseln har det blivit vanligt att ge tilläggsfoder på vintern. I skogsstyrelsen och lantbruksministeriet har man inte värdesatt tagellaven och skägglaven. Men ett utmärkt exempel på deras betydelse kan förstås genom en händelse vintern 2005 i Näkkälän "paliskunta", det vill säga

sameby. Renarna i Ounastunturis renhjord flyttade sig redan i mitten av februari till Pallas-Ounastunturi nationalpark för att beta i gamla tagellav- och skägglavskogar. Förstiktigt beräknat skulle motsvarande utgifter för tilläggsfodret för tretusen renar ha kostat 112 000 euro, vilket är en omöjlig utgift med aktuella priser på renkött.

"Flaskhalsen" i renskötseln när hur renarnaklararsig över vintern.

I nationalparkens försöksrutor har endast två procent av skogarna varit helt utan tagellav och skägglav, medan motsvarande mängd utanför nationalparken är 60 procent. Man kommer inte alltid att tänka på, att under vinterstormarna faller torra trädgrenar med tagellav och skägglav ner på drivorna. När gammal skog avverkas, får man tillfälligt mer lav åt renarna än vanligt, men det dröjer minst etthundra år innan där åter växer lav på grenarna. Problemet ur renägarnas synvinkel är, att det finns alltför lite lav av alla sorter.

Även markväxande lavararter behöver gamla skogar. I Enare är renlavarnas biomassor i torra moskogar äldre än 70 år dubbelt så stora som i torra moskogar yngre än 20 år. Samiska renskötare understryker utnyttjandet av naturens resurser och naturens kännedom när det gäller renbeten. Samernas kultur och identitet är beroende av renskötseln. Dessa fakta försvarar bevarandet av gamla skogar. Det gör också turistnäringen. I de tre nordligaste kommunerna, Utsjoki, Enare och Enontekiö ägs de flesta renarna av samer. Är det överhuvudtaget klokt att använda våra nordligaste skogar till råmaterial för industrin? Redan nu är turistnäringen den mest utkomstgivande näringen i Enare. Den gynnas av gamla skogar. Lapplands gamla

skogar stöder alltså renskötseln och samernas kultur och dessa påverkar på ett positivt sätt Finlands rykte utomlands.

Olli Saastamoinen gjorde redan år 1977 en doktorsavhandling som berör renskötselns, trädproduktions och turismens samverkan i Saariselkäområdet, något söder om konfliktområdet i Enare. Skogsforskningsinstitutets verksamhetsdistrikt i Rovaniemi gör nu liknande men mer omfattande forskning. Målet är att producera verksamhetsmodeller åt "paliskunna" och byråkrater, med hjälp av vilka man kan jämföra följderna på olika lavararter när man avverkar skog, och när man låter renarna beta. En betydande fråga är, att beaktar man i forskningen också övriga sätt att utnyttja naturen? Det finns tydligen anledning att bilda ett speciellt regelverk för all ekonomisk verksamhet i Utsjoki, Enare, Enontekiö och norra Sodankylä kommuner. I dessa områden avviker förhållandena markant från förhållandena i övriga Finland.

Förslag

Jag föreslår att invånarna i Enare vänder sig till statsmakten, till exempel presidenten, och fordrar förhandlingar med ansvariga ryska politiker. Målet skulle vara att få hyra ett betydande område på ryska sidan nära gränsen till Enare, för att renarna skulle beta där. Eller att man skulle få ta lav därifrån. I dessa områden finns ypperliga lavmarker. Dessa marker utnyttjades tidigare av skoltsamer. Men när de flyttade efter andra världskriget från sina hemtrakter till finska sidan om gränsen, blev deras gamla boplatser öde. Där finns nu ingen stadigvarande bosättning, alltså inte heller någon renskötsel. Norska samers försök att få hyra renbetesmarker misslyckades, men det behöver nödvändigtvis inte upprepas.

Harry Frilund

Agrolog, religionsvetare och grundare av föreningen Etnia i Finland, som motsvarar Fjärde Världen i Sverige